

فصلنامه بین المللی قانون یار

License Number: 78864 Article Cod: 2018Y3N8A6 ISSN-P: 2538-3701

تجزیه و تحلیل وضعیت حقوقی و اقتصادی زیست محیطی ایران

(تاریخ دریافت ۱۳۹۷/۱۱/۱۵، تاریخ تصویب ۱۳۹۸/۰۲/۱۲)

مهدی ابراهیم زاده

کارشناس ارشد حقوق خصوصی

چکیده

میدانیم طی ۲۰ سال گذشته تعداد و تنوع موضوعات زیست محیطی مصوب در قوانین و مقررات زیست محیطی بسیار زیاد بوده و قوانین زیادی به تصویب رسیده اما به علل مختلف از جمله شتابزدگی در امر توسعه قوانین، کارشناسی کمتر و نداشتن پشتوانه تخصصی قوانین و روز به روز بیشتر شدن این دسته از قوانین از جمله مشکلات می باشد. کشور ما ایران کشوری در حال توسعه است و توسعه اقتصادی بر توسعه زیست محیطی ارجحیت دارد. کشورهای توسعه یافته به مسائل زیست محیطی بیشتر از اقتصادی اهمیت می دهند و دلیل آن هم همان توسعه یافتگی است. البته حفظ و نگهداری محیط زیست برای کشور ما دارای اهمیت فراوانی است زیرا چهار اصل قانون اساسی (اصل ۴۵، ۴۸، ۱۳۵، ۵۰) را به خود اختصاص داده و حتی در قرآن و فقه هم این موضوع بیان شده است پژوهش حاضر وضعیت حقوقی و اقتصادی زیست محیطی ایران را مورد بررسی قرار داده که بر اساس قوانین حقوقی و قانون اساسی هر فرد ایرانی را مسئول حفظ و نگهداری محیط زیست کرده و بر اساس اصل ۳۴ قانون اساسی دادخواهی حق مسلم هر فرد است بر علیه مخرب محیط زیست و همچنین منحنی کورتس نشان می دهد که کشورهای در حال توسعه همگام با رشد اقتصادی میزان آلودگی منتشر شده افزایش یافته و در طول زمان به نقطه اوج خود رسیده سرانه آلودگی کاهش می یابد لذا با توجه به این که کشور ایران در مراحل ابتدایی رشد اقتصادی قرار دارد باید به گونه ای عمل نماید که فرایند رشد اقتصادی را با هزینه کمتری طی نماید.

واژگان کلیدی: حفاظت از محیط زیست، رشد اقتصادی، منحنی زیست محیطی کورتس،

تحقیق و توسعه زیست محیطی

بخش اول: کلیات

باتوجه به اینکه زمین سرمایه مشترک بشر برای نسل حاضر و نسل‌های آینده است. به همین دلیل تمامی تلاش‌هایی که برای حفاظت محیط‌زیست انجام می‌شود. درحقیقت گام برداشتن در مسیر حفظ نسل بشری است. با این حال در گیرودار زندگی روزمره، گاهی انسان‌ها کمتر به میراث گرانبهای زندگی خود توجه دارند و گاه عمداً به تخریب آن می‌پردازند که به همین دلیل قوانینی برای حمایت از محیط‌زیست به تصویب رسیده و مجازات‌هایی را برای کسانی که این میراث خدادادی را نادیده می‌گیرند، در نظر گرفته است. همچنین در سال ۱۹۵۵ نخستین بار اقتصاددانی بنام کوزنتس به بررسی رابطه بین آلودگی و رشد اقتصادی پرداخت. وی با بررسی داده‌های تجربی موفق به استخراج یک منحنی U شکل معکوس بین نابرابری درآمدی و رشد اقتصادی شد که از آن زمان به افتخار وی منحنی زیست‌محیطی کوزنتس (EKC) نامیده شد. براساس فرضیه کوزنتس، رشد اقتصادی همواره منجر به تخریب محیط‌زیست نمی‌شود. لذا پژوهش‌گر در تحقیق خود به دنبال این است که نقش حقوق در حفظ و نگهداری محیط زیست چیست؟ و هم‌چنین در پی ارتباط بین رشد اقتصادی و شاخص تخریب محیط‌زیست نیز هست. تحقیق انجام گرفته بر مبنای مطالعات، مقالات محققین پیشین و جستجوهای اینترنتی است. که از دو بخش تشکیل شده بخش اول درخصوص تفسیر قوانین اساسی جمهوری اسلامی ایران و بخش دوم اثر رشد اقتصادی بر محیط‌زیست می‌باشد.

بند اول: تفاسیر اصول قوانین اساسی

قانون اساسی: قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران نظام اقتصادی کشور را به صراحت نظامی مبتنی بر برنامه‌ریزی عمومی، منظم و صحیح ترسیم کرده است (اصول ۴۳ و ۴۴). در قانون اساسی مشروطیت و متمم آن جایگاهی برای محیط‌زیست دیده نشده است اما در قانون اساسی ج.ا.ا. چهار اصل از اصول قانون اساسی با موضوع چگونگی استفاده از منابع طبیعی و ثروت‌های طبیعی، رعایت عدالت و استفاده بین نسلی محیط‌زیست تاکید شده که شرح دقیق آنها در اصول ۴۵، ۴۸،

۵۰ و ۱۵۳ به قرار زیر آمده است و مورد توجه قانونگذار بوده و به عبارتی میثاق ملی در خصوص ارزش‌های محیط‌زیستی تلقی می‌شود.^۱

اصل ۴۵ قانون اساسی: (انفال و ثروت‌های عمومی) انفال و ثروت‌های عمومی از قبیل زمین‌های موات یا رها شده، معادن، دریاها، دریاچه‌ها، رودخانه و سایر آب‌های عمومی، کوه‌ها، دره‌ها، جنگل‌ها، نزارها، بیشه‌های طبیعی، مراتعی که حریم نیست، ارث بدون وارث، و اموال مجهول المالك و اموال عمومی که از غاصبین مسترد می‌شود، در اختیار حکومت اسلامی است تا بر طبق مصالح عامه نسبت به آنها عمل نماید. تفصیل و ترتیب استفاده از هر یک را قانون معین می‌کند.

۱. انفال عبارت است از ثروت‌های خدادادی همچون اراضی موات، جنگل‌ها، مراتع، سواحل، دریاها، معادن، ارث بدون وارث، مال بدون صاحب و نظایر آن که بعنوان ثروت عمومی توسط امام عادل در راه خدا و برای رفاه مردم به مصرف می‌رسد.

۲. قرآن کریم در آیه ۱ سوره انفال این دسته اموال را از آن خداوند و پیامبر می‌داند به منظور اصلاح ذات‌البین در اختیار پیامبر قرار می‌گیرد.

۳. بنابر آیه ۷ سوره حشر این اموال که اصولاً بدون جنگ بدست می‌آید. فیء نامیده می‌شوند. مصرف فیء در قرآن برای ایتام و ساکنین و در راه ماندگان قرار داده شده است.

۴. روایت ذیل دلالت بر این اصل دارد: نهج‌البلاغه همان مأخذ خطبه‌ی ۱۵

۵. انفال و ثروت‌های عمومی در فقه دو نهاد کاملاً متفاوتی هستند؛ انفال در مالکیت دولت اسلامی است و بدون اذن دولت کسی حق تصرف در آن را ندارد. ولی ثروت‌های عمومی دولت مالک آن نیست بخش خصوصی مجاز به بهره‌برداری از آن است مگر اینکه دولت به موجب مصلحتی استفاده از آن را ممنوع اعلام کند و این امر در صلاحیت شورای نگهبان است تا در مقام تفسیر مشخص نماید که کدام یک از وارد احصاء شد. در این اصل جزء انفال و کدام مورد ثروت‌های عمومی است.

۱. جهانگرد، اسفندیار، محیط‌زیست و برنامه‌های توسعه در ایران، فصلنامه اقتصاد محیط‌زیست و منابع طبیعی سال اول،

شماره ۲، زمستان ۱۳۹۵ ص ۱۲۳ تا ۱۲۴

۶. حکومت اسلامی با در اختیار داشتن انفال و ثروت‌های عمومی سهم مهمی از ابتکار عمل را در راه برطرف کردن فقر و محرومیت در اختیار دارد.

صدر این اصل انفال و ثروت‌های عمومی را در اختیار حکومت اسلامی قرار داده است تا بر طبق مصالح عامه نسبت به آنها عمل نماید ولی ذیل همین اصل مقرر داشته که «تفصیل و ترتیب استفاده از هر یک را قانون معنی می‌کند» و این مقرر با آنچه که مقصود از نهاد انفال و ثروت‌های عمومی است و نص صدر اصل در تعارض آشکار می‌باشد.^۱

اصل ۴۸ قانون اساسی: (توزیع عادلانه ثروت‌ها و بهره‌برداری صحیح از منابع طبیعی) در بهره‌برداری از منابع طبیعی و استفاده از درآمدهای ملی در سطح استان‌ها و توزیع فعالیت‌های اقتصادی میان استان‌ها و مناطق مختلف کشور، باید تبعیض در کار نباشد، به طوری که هر منطقه فراخور نیازها و استعداد رشد خود، سرمایه و امکانات لازم در دسترس داشته باشد.

۱. فقر و محرومیت علاوه بر آن که نوعاً متوجه افراد فراوانی می‌شود در برخی از موارد، مناطق محروم کشور را نیز در برمی‌گیرد. پس گاهی لازم است که مبارزه‌ی دولت با فقر و محرومیت با توجه به فقر مناطق صورت گیرد.

۲. از آثار سوء نابرابری و نابسامانی اقتصادی و فقر و محرومیت‌های ناشی از آن که نتیجه‌ی برخی از رخدادهای زیانبار همچون جنگ و سوءمدیریت است، ناپایداری توزیع درآمد و نمایان شدن فواصل نامتعادل طبقاتی است.

۳. دولت برای تسریع در تقلیل جدی فقر و محرومیت ناگزیر از منظور کردن سیاست‌های خردمندانه توسعه‌ی اقتصادی و اجتماعی خواهد بود و متأسفانه با بکارگیری سیاست‌های نامناسب در طول دهه‌های اخیر شاهد اضمحلال منابع غنی روستایی و پیدایش کلان شهرهایی در کشور بوده‌ایم که با خود، بحران‌های اقتصادی و امنیتی بی‌شماری را به همراه داشته‌اند.^۲

۱. ساعد و کیل، امیر؛ عسگری، پوریا، قانون اساسی در نظم حقوق کنونی، انتشارات مجد، چاپ هفتم، ۱۳۹۴، ص ۱۷۸.

۱. ساعد و کیل، امیر، عسگری، پوریا، همان منبع، ص ۱۸۰.

۴. قانونگذار اساسی باتوجه به تجربه تلخی که از رژیم گذشته داشته و افراد صاحب نفوذ و عناصر قدرتمند در مناطق مختلف کشور باتوجه به قدرت و روابطی که در مرکز داشتند، سعی کردند امکانات و درآمدهای ملی را به سمت مناطق و استان‌های موردنظر خود سوق دهند و از این طریق توزیع عادلانه ثروت و درآمدهای ملی در تمام نقاط کشور شوند، با پیش‌بینی این اصل، اصول و ضوابطی را در جهت توزیع عادلانه فعالیت‌های اقتصادی در مناطق مختلف کشور مقرر داشته است.

۵. به موجب این اصل دولت موظف است با کمک مصوبات مجلس شورای اسلامی در تخصیص بودجه و اعتبارات و توزیع درآمدها و خدمات عمومی و فعالیت‌های اقتصادی رعایت عدل و انصاف را نموده و از تبعیض و نابرابری جلوگیری نماید.^۱

۶. در این اصل قانونگذار اساسی تکلیف دولت را در راه مبارزه با فقر و محرومیت باتوجه به فقر مناطق لحاظ نموده است؛ که در این مبارزه می‌توان از منابع طبیعی استفاده نمود.

۷. به موجب این اصل درآمدهای ناشی از منابع طبیعی باید تحت نظم عادلانه‌ای که در آن تبعیض نباشد به فراخور استعداد و رشد مناطق مختلف توزیع شود.^۲

قانون اجرای اصل چهل و هشتم (۴۸) قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران (ماده واحده) دولت مکلف است تا دو سال پس از تصویب این قانون و در اجرای اصل چهل و هشتم (۴۸) قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران به منظور:

۱. رفع هرگونه تبعیض در استفاده مناطق (استان‌ها و شهرستان‌ها) مختلف کشور، از منابع طبیعی و سرمایه‌های ملی؛

۲. فراهم کردن زمینه رشد همه مناطق (استان‌ها و شهرستان‌ها) مختلف کشور؛

۳. توزیع مناسب فعالیت‌های اقتصادی در مناطق (استان‌ها و شهرستان‌ها) مختلف کشور؛

۲. شعبانی، قاسم، ۱۳۸۸، ص ۲۴۶، به نقل از بابایی مهر، علی، همان منبع، ص ۱۱۷.

۱. بابایی مهر، علی، همان منبع، صص ۱۱۶ تا ۱۱۷.

۴. استفاده بهینه از قابلیت‌ها و مزیت‌های نسبی در راستای نقش منطقه‌ای و بین‌المللی کشور؛ اصل پنجاهم قانون اساسی: (اصل تکلیفی و تعمیمی بودن حفاظت از محیط‌زیست) در جمهوری اسلامی، حفاظت محیط‌زیست که نسل امروز و نسل‌های بعد باید در آن حیات اجتماعی رو به رشدی داشته باشند، وظیفه عمومی تلقی می‌گردد. از این رو فعالیت‌های اقتصادی و غیر آن که با آلودگی محیط‌زیست یا تخریب غیرقابل جبران آن ملازمه پیدا کند، ممنوع است.
۱. تداعی کند، مفهوم توسعه پایدار (نسل امروز و نسل‌های بعدی)؛
 ۲. اشاره به ظرفیت بردباری (هر آلودگی به تخریبی بیش از ظرفیت برد اکوسیستم باشد)؛
 ۳. اشاره به حفاظت محیط‌زیست (همان‌طور که می‌دانیم لازمه حفاظت طرح‌ریزی برای آینده می‌باشد).
 ۴. وجود کلمه «یا» بین تخریب و آلودگی (یعنی هم تخریب ممنوع است و هم آلودگی)؛
 ۵. وجود کلمه «ممنوع است» (یعنی جای جبران ندارد).
 ۶. در این اصل هم به محیط‌زیست انسانی اشاره شده و هم محیط‌زیست طبیعی؛^۱
 ۷. محیط‌زیست عبارت است از محیط زندگی بشر یا آن بخش از جهان که بنابه دانش کنونی بشر همه حیات در آن استمرار دارد.^۲
 ۸. محیط‌زیست به دو دسته محیط‌زیست طبیعی و محیط‌زیست مصنوعی (ساخت دست بشر) قابل طبقه‌بندی است: «..... هر دو جنبه‌ی محیط‌زیست انسان (طبیعی و مصنوع انسان) برای رفاه بشر و تمتع احراز حقوق بنیادینش از جمله حق به زندگی ضروری است.^۳
 ۹. حفاظت از محیط‌زیست یک وظیفه و تکلیف است نه اختیار و این تکلیف مربوط به عموم مردم و تک تک افراد کشور است نه یک فرد یا گروه خاص؛

1 . <http://www.negnik.blogfa.com/post/5>

۲. الکساندر کیس، ۱۳۷۶، ص ۶ به نقل از بابایی مهر، ص ۱۱۹.

۳. مقدمه اعلامیه استکهلم، ۱۹۷۲، ص ۲، به نقل از بابایی مهر، ص ۱۲۰.

۱۰. داشتن محیط‌زیست سالم مقدم بر خورداری از سایر حقوق از جمله حق حیات است، چرا که محتوای حق حیات این است که انسان باید زنده بماند، زندگی کند و از امکانات موجود در طبیعت استفاده نماید. لازمه این حق این است که محیط زندگی فرد سالم باشد تا وی بتواند به سلامت به زندگی خود ادامه دهد.

۱۱. محیط‌زیست برای یک فرد یا گروه خاص نیست بلکه برای همگان است و نسل‌های متعدد بشری (نسل‌های فعلی و آینده) باید از آن استفاده نمایند و این امر موجب شده است که از محیط‌زیست به عنوان میراث مشترک بشریت یاد شود.

۱۲. انجام وظیفه قانونی مذکور در این اصل باید بر اساس تشریفات مقرر قانونی به گونه‌ای معقول و متعارف به عمل آید، به این صورت که ابتدا باید به موجب اصل ۸ قانون اساسی از طریق امر به معروف و نهی از منکر با سیر مراحل مختلف آن با آلوده کننده برخورد نمود، اگر این شیوه موثر نبود، در مرحله بعد باید تکلیف و وظیفه عمومی مذکور در اصل در پرتو ۳۴ قانون اساسی تفسیر گردد، یعنی در مقام انجام وظیفه عمومی مذکور به استناد اصل ۳۴ از طریق دادخواهی در مراجع صالحه به طرح دعوا پرداخت، نه اینکه خارج از شیوه‌های مسالمت‌آمیز قانونی با آلوده کننده درگیر شد.

۱۳. منظور از وظیفه عمومی در حفاظت از محیط‌زیست همه افراد و اشخاص خصوصی و نهادها و سازمان‌ها و موسسات عمومی دولتی و غیردولتی می‌باشد، البته برای انجام وظیفه عمومی مذکور در این اصل قوانین دادرسی باید به گونه‌ای اصلاح شوند که افراد و اشخاص حقوقی و همه نهادهای کشوری با مشاهده تخریب محیط‌زیست امکان طرح دعوی در محاکم را داشته باشند و نه فقط شاکی خصوصی (سازمان حفاظت محیط‌زیست)؛

۱۴. حفاظت از محیط‌زیست به معنای عدم بهره‌برداری از آن نیست چرا که محیط‌زیست آفریده شده تا انسان از آن برای زندگی بهتر استفاده نماید (سوره سجده آیه ۷) و خداوند برکات زمین را برای انسان قرار داده است (سوره فصلت / آیه ۱۰ و ۹) ولی گردش امور اقتصادی باید به گونه‌ای باشد که سالم‌سازی محیط‌زیست را به طرق مختلف مدنظر داشته باشد.

۱۵. فعالیت‌های اقتصادی در محیط‌زیست در صورتی مجاز است که آلاینده نباشد و آن را تخریب نکند مگر اینکه آلاینده‌گی و تخریب قابل جبران باشد که همه این موارد باید به موجب قانون عادی مشخص شود.

۱۶. تسلط اشخاص بر اموال خود مجوزی برای بحران در محیط‌زیست نمی‌باشد و هرگونه فعالیتی در ملک اشخاص که موجب آلودگی و یا تخریب محیط‌زیست گردد بنا به قاعده لاضرر ممنوع است (اصل ۴۰ قانون اساسی)؛

۱۷. حق بر محیط‌زیست متعلق به نسل سوم حقوق بشر (حقوق مردم) است که در این دسته از حقوق، جامعه و گروه‌های اجتماعی اساسی‌ترین مدعی آن هستند که البته این دسته از حقوق قابلیت فروکاستن به حقوق فردی را هم دارند، چرا که در واقع افراد هستند که حق بر محیط‌زیست سالم دارند.

۱۸. دولت در امور محیط‌زیست دارای نقش سلبی و ایجابی است، نقش سلبی دارد یعنی اینکه از ایجاد هرگونه آلودگی در محیط‌زیست باید اجتناب نماید، دارای نقش ایجابی است به این معنی که در صورت مشاهده تخریب محیط‌زیست باید اولاً تخریب را متوقف نماید و در ثانی جبران خسارات وارده بر محیط‌زیست را تضمین نماید.

۱۹. کتاب پنجم قانون مجازات اسلامی در فصل بیست و پنجم تحت عنوان «احراق و تخریب و اتلاف اموال و حیوانات» ضمانت اجرای حدقلی را در جهت حفاظت از محیط‌زیست فراهم نموده است. (مواد ۶۷۵ تا ۶۸۹)^۱

۲۰. اگر حق و ارزش حیات را بعنوان پایه‌ای‌ترین مفهوم حقوق بشر فرض کنیم. حق به محیط‌زیست سالم که به معنی محیط اجتماعی مناسب برای فعالیت انسان و رشد او در ابعاد گوناگون است از انشعابات همین حق بنیانی محسوب خواهد شد. در عرصه‌ی بین‌المللی اهمیت توجه به محیط‌زیست دو پیامد را با خود به دنبال داشته است؛ اولاً این حق به عنوان یکی از مولفه‌های نظام

۱. بابایی مهر، علی، قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران در نظم حقوق کنونی، جلد یک، انتشارات دانشگاه آزاد واحد چالوس، چاپ اول پاییز، ۱۳۹۳، صص ۱۱۹ تا ۱۲۲.

حقوق همبستگی (نسل سوم حقوق بشر) قلمداد می‌شود و ثانیاً مفهوم توسعه پایدار که ناظر به توسعه اقتصادی کشورها در عین رعایت محیط‌زیست جامعه‌ی بین‌المللی است مورد پذیرش جهانی واقع شده است.

۲۱. این وظیفه خطیر در نظام جمهوری اسلامی بر عهده سازمان حفاظت محیط‌زیست قرار گرفته که به جهت طبیعت کاری خود می‌بایست نظارت عالی به همه دستگاه‌های دولتی داشته باشد و وابسته به رئیس دولت است. به موجب ماده‌ی یک قانون حفاظت و بهسازی محیط‌زیست مصوب ۱۳۵۳، این سازمان وابسته به نخست‌وزیری است که اینک پس از بازنگری قانون اساسی و حذف پست نخست‌وزیری این سازمان وابسته به ریاست جمهوری می‌باشد که از طریق یکی از معاونان رئیس‌جمهور اداره می‌شود.^۱

اصل ۱۵۳ قانون اساسی: (ممنوعیت انعقاد قرارداد سلطه آفرین) هرگونه قرارداد که موجب سلطه بیگانه بر منابع طبیعی و اقتصادی، فرهنگی، ارتش و دیگر شئون کشور گردد ممنوع است.

۱. به موجب قاعده‌ی نفی سبیل که از بنیان محکمی در اندیشه‌ی اسلامی برخوردار است، مفاد این اصل قابل توجیه هستند.

۲. هر یک از اطراف قرارداد با در نظر گرفتن منافع ملی و استقلال کشور باید مبادرت به انعقاد قرارداد بنماید. دولت و مجلس در جریان تهیه متن قرار دارد. امضا و تصویب آن با توجه به برخورداری از نوع حقانیت مردمی در واقع مجری مصالح جمعی ملت و استقلال کشور خواهند بود.

۳. آیه ذیل دلالت بر این اصل دارد: نساء ۱۴۱

خداوند هرگز برای کفار راهی را که موجب تسلط آنها بر مومنین باشد قرار نمی‌دهد.

۴. قراردادهای بین‌المللی اساس روابط متقابل کشورها را تشکیل می‌دهد، این نوع قراردادها، چنانچه بین کشورهای قوی و ضعیف منعقد گردد، امکان نفوذ سلطه طرف قوی بر طرف ضعیف

۲. ساعد و کیل، امیر، عسکری، پوریا، قانون اساسی در نظم حقوق کنونی، انتشارات مجد، چاپ هفتم، ۱۳۹۴.

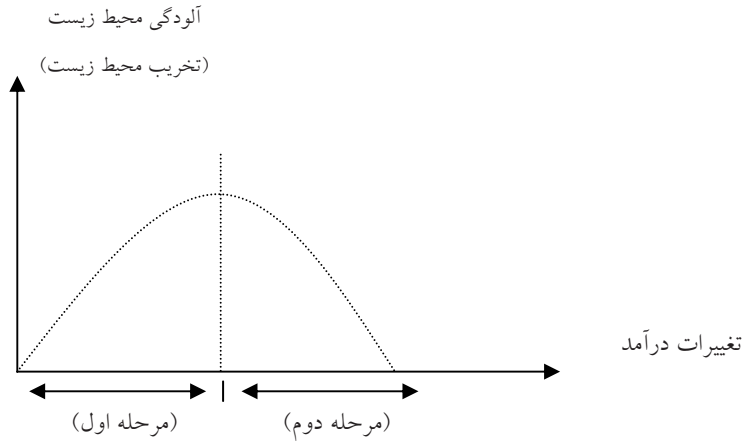
وجود خواهد داشت، در این صورت شرایط تحمیلی مندرج در قرارداد ابتکار عمل از کشور ضعیف را سلب می‌کند و موجبات نفوذ و اقتدار طرف مقابل را فراهم می‌سازد.^۱

بخش دوم: تحلیل بحث اقتصادی موضوع

ارتباط میان رشد اقتصادی و کیفیت زیست‌محیطی در یک بستر زمانی بلندمدت می‌توان به صورت مستقیم، معکوس و یا ترکیب از هر دو باشد. طی چند دهه اخیر دو جریان فکری کلی در این حوزه وجود داشته است که در نهایت به یک رویکرد سومی تبدیل شده است. رویکرد اول به نوعی به انتخاب میان رشد اقتصادی و فقط استانداردهای زیست‌محیطی می‌پردازد. بدین معنی که اصولاً رشد اقتصادی و در نتیجه افزایش تولید و مصرف خواه ناخواه نیازمند مواد اولیه و انرژی بیشتر به عنوان داده‌های تولید می‌باشد و متقابلاً افزایش تولید زباله را به همراه دارد. به عبارت دیگر هر چه در خلال فرایند توسعه اقتصادی سطح درآمد افزایش می‌یابد و در مقابل استخراج بیشتر منابع طبیعی و افزایش تخریب‌های زیست‌محیطی باعث کاهش رفاه بشر می‌شود. به همین جهت رشد فعالیت اقتصادی در این حیث نوعی خطر به حساب می‌آید. گروه دوم اعتقاد دارند که مسیر بهبود کیفیت زیست‌محیطی به موازات رشد اقتصادی است و به منظور بهبود استانداردهای زیست‌محیطی باید در جریان رشد اقتصادی گام نهاد. چرا که اصولاً سطح بالاتری از درآمد باعث افزایش تقاضا برای کالایی می‌شود که از سطح کمتری از مواد استفاده می‌کند و نیز اینکه افزایش درآمد باعث افزایش تقاضای کیفیت محیط‌زیست می‌شود و این به معنی پذیرش معیارها و ضوابط حفاظتی زیست‌محیطی است و اما رویکرد سوم، دو دیدگاه فوق را پذیرفت و فرضیه زیست‌محیطی کوزنتس را بیان کرد.

۱. هاشمی، سیدمحمد، ۱۳۷۸، ص ۲۲۸ به نقل از بابایی مهر، علی، همان منبع، ص ۶۴۵

نمودار ۱- فرضیه منحنی زیست محیطی کوزنتس

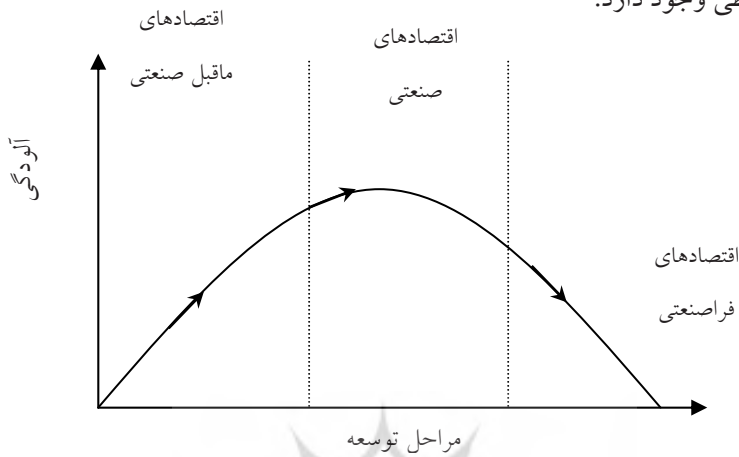
از دهه ۹۰ به بعد برخی از مطالعات تجربی، شواهدی را مبنی بر وجود یک رابطه U شکل معکوس بین رشد اقتصادی و تخریب محیط زیست ارائه نموده‌اند و این ارتباط به منحنی زیست- محیط کوزنتس (EKC) معروف گردید. این رابطه نام خود را از سیمون کوزنتس (۱۹۵۵)، برنده جایز نوبل که برای اولین بار به رابطه بین سطح درآمد و توزیع درآمد (به صورت U وارونه) پی برد، گرفته است. نمودار یک نشان می‌دهد که در مرحله اول همگام با رشد اقتصادی کشورها، میزان آلودگی منتشر شده به ازای هر واحد تولید ناخالص ملی افزایش یافته است سپس در طول زمان به نقطه اوج خود رسیده، و بعد از آن سرانه آلودگی کاهش می‌یابد.

بند اول: رابطه U وارونه میان رشد اقتصادی و تخریب محیط زیست

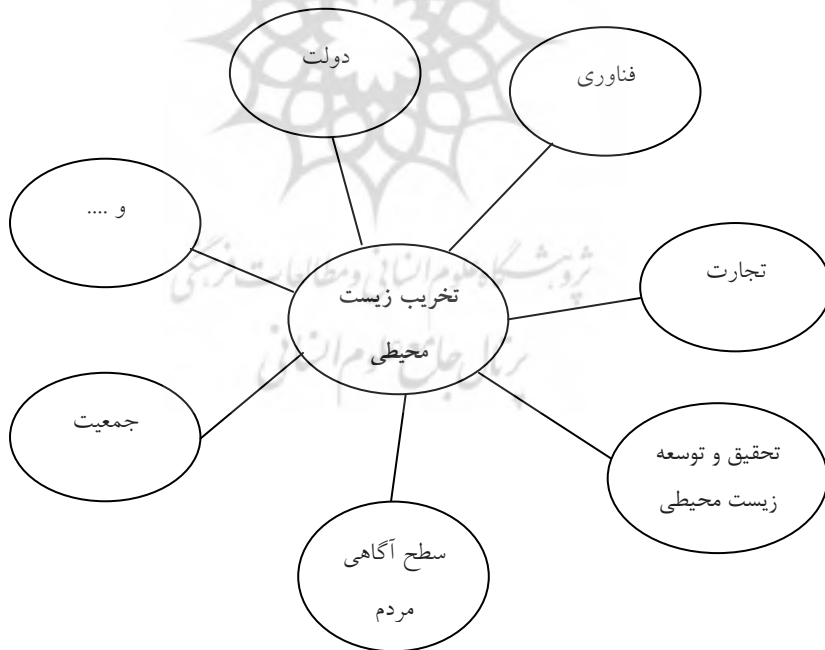
نمودار زیر نشان می‌دهد که در مرحله اول و سوم همگام با رشد اقتصادی کشورها، میزان آلودگی منتشر شده به ازای هر واحد تولید ناخالص ملی تغییر یافته است اما میزان آلودگی منتشر شده اندک است در حالی که در اقتصادهای صنعتی میزان آلودگی منتشر شده فراوان است. لذا

منحنی زیست محیطی کوزنتس نشان می‌دهد که چه رابطه‌ای بین افزایش تولید سرانه با آلودگی زیست محیطی وجود دارد.^۱

نمودار ۲- عوامل موثر بر تولید آلودگی

۱. مسنن مظفری، مهدیه، صبری، محمود، بررسی منحنی زیست محیطی کوزنتس در ایران با استفاده از سیستم معادلات همزمان، علوم و تکنولوژی محیط زیست دوره ۱۵، شماره ۳، پاییز ۹۲ ص ۷۵.

سه رویکرد مختلف در رویه و نظریه عمومی سازی حفاظت از محیط زیست وجود دارد. که رویکرد نخست مبتنی بر نقش اساسی دولت در امر حفاظت از محیط زیست است (رویکرد دولت محور). براساس، اجرای بسیاری از سیاستها و قوانین و مقررات مربوط به تضمین این حق در ید انحصاری دولت است و از آنجا که امر حفاظت از محیط زیست دارای جنبه های عمومی و حاکمیتی است، نقش نهادها و سازمان های اجرایی نیز در این زمینه قابل توجه است. نحوه اجرای سیاست های عمومی در این زمینه که معمولاً به عنوان تکلیف شهروندان و دولت از آنها یاد می- گردد، ارتباط مستقیمی با تلقی دولت ها و شهروندان از این تکلیف عمومی دارد. رویکرد دوم حداقلی و مبتنی بر بدبینی به نهاد دولت بر امر حفاظت از محیط زیست استوار است. در این رویکرد دولت ها نه تنها حافظان خوبی نیستند. بلکه حضور و نقش دهی به دولت ها در این زمینه به معنای تخریب و نابودی محیط زیست خواهد بود. در این رویکرد از دولت ها خواسته می شود که در امر حفاظت از محیط زیست مداخله ای ننمایند و آن را به سایر بازیگران واگذار نماید (رویکرد بدون دولت) در حالت معتدل و غیرلیبرتاوین این نظریه دولت و اثر لازم می داند و تنها قائل به نقش نظارتی و حداقلی برای دولت است. رویکرد سوم که مبتنی بر رویکرد همکاری گرایانه در امر حفاظت از محیط زیست است. در این رویکرد ضمن تعدیل دو نگاه پیش گفته از مشارکت بازیگران دولتی و غیردولتی صحبت می شود. بر این بنیان «وظیفه عمومی حفاظت» به همکاری دولت و شهروندان در حفاظت از محیط زیست تعبیر می گردد!

بخش سوم: تأثیرات مخرب فناوری نانو بر محیط زیست

ذرات نانو و فناوری نانو علاوه بر مفید بودن می توانند دارای خطرات احتمالی نیز باشند، بنابراین باید مسایل مرتبط با ایمنی و خطرات احتمالی همراه با این روش های جدید را در نظر گرفت. ذرات نانو ممکن است سرعت جهش باکتری ها را افزایش دهند و تهدیدی بالقوه برای محیط- زیست و سلامت انسان باشند. علیرغم این که فناوری نانو محصولات موجود را موثرتر و کارآمدتر می نماید. اندازه این ذرات که جزء خواص مهم آنها است. می تواند سلامتی و محیط-

۱. مشهدی، علی، دولت و محیط زیست، از رویکردهای بدون دولت تا رویکردهای مشارکتی، فصلنامه دولت پژوهی، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، سال دوم، شماره ۸، زمستان ۱۳۹۵، صص ۶۱ تا ۶۲.

زیست را تهدید نماید. این ذرات از گروه‌های گل گیاهان و مواد حساسیت‌زای معمولی نیز کوچکتر هستند و می‌توانند تولید حساسیت نمایند. این ذرات می‌توانند به سیستم دفاعی و ایمنی بدن موجودات زنده و انسان حمله کنند. گزارش شده است که نانو ذرات مانند کربن سیاه و دی اکسید تیتانیوم که در فرایندهای صنعتی کاربرد زیادی دارند و به آلودگی هوا نیز کمک می‌کنند، موجب ایجاد التهاب و جراحتهای پوستی شده و در ریه باقیمانده و انباشته می‌گردند. نقش تجارت را می‌توان با تفسیر منحنی زیست‌محیطی کوزنتس اشاره کرد. همان‌طوری که قبلاً گفته شد در مراحل اولیه رشد درآمد، توزیع درآمد نابرابرتر می‌شود و با ادامه یافتن رشد اقتصادی، توزیع درآمد به سمت برابری پیش می‌رود. رابطه میان درآمد سرانه و نابرابری درآمد را می‌توان با یک منحنی زنگوله شکل نشان داد که همان منحنی کوزنتس گویند.^۲ کشورهای در حال توسعه چون بیشتر بفرکر رشد اقتصادی هستند لذا افزایش رشد اقتصادی در این مرحله باعث افزایش آلودگی محیط‌زیست می‌گردد سپس در طول زمان به نقطه اوج خود می‌رسد در این زمان سرانه آلودگی کاهش می‌یابد.

بند اول: تاثیر جمعیت

تخریب زیست‌محیطی \Rightarrow افزایش تقاضا برای منابع طبیعی و منابع انرژی و ... \Rightarrow رشد جمعیت از آنجا که ماهیت زندگی شهری به‌ویژه در جوامع صنعتی به گونه‌ای است که با تولید، آلودگی قرین شده است و اصولاً بسیاری از فعالیت‌های شهری خود منشا آلودگی می‌باشد لذا سهم جمعیت شهری کشورها از کل جمعیت یکی از عواملی است که می‌تواند در میزان انتشار آلودگی در جوامع موثر باشد. دو نوع نگرش نسبت به رشد جمعیت وجود دارد.

۲. لشکری زاده، مریم، اسحق، مریم، بررسی اثر نانو تکنولوژی بر محیط‌زیست، علوم و تکنولوژی بر محیط‌زیست، علوم و تکنولوژی محیط‌زیست، دوره ۱۸، شماره یک، بهار ۱۳۹۵.

۱. شجری، هوشنگ و همکاران، نقش تجارت بین الملل بر کیفیت محیط زیست مطالعه موردی: کشورهای منتخب حوزه خلیج فارس، دو فصلنامه علمی، تخصصی اقتصاد توسعه و برنامه ریزی، سال دوم، شماره اول، بهار و تابستان ۱۳۹۲ ص ۶۸ تا ۷۱.

اول نگرش منفی و نظریه مالتوس: رشد جمعیت و تمرکز سرمایه از طریق قانون بازدهی نزولی رشد اقتصاد را مختل خواهد کرد.

دوم نگرش مثبت: برخی معتقدند که جمعیت دستیابی به رشد اقتصادی پیشرفت و ترقی بایستی از طریق قانون رشد جمعیت را به تاخیر انداخت. میل نیز بیان می‌کند، در غیبت پیشرفت‌های فنی در بخش کشاورزی و رشد همه جانبه جمعیت را به دلیل فزونی نرخ رشد جمعیت بر نرخ تمرکز سرمایه، سود شروع به کاهش می‌کند و در نهایت اقتصاد در شرایط عدم امکان افزایش تولید و رشد اقتصادی قرار خواهد گرفت. در مقابل در الگوهای رشد کنیزی، تاکید بر اثر مثبت جمعیت بر رشد اقتصادی شده است. لذا با توجه به موارد گفته شده سیاست گذار اقتصادی باید به گونه‌ای برنامه‌ریزی کند که نرخ‌های رشد واقعی با نرخ رشد طبیعی تنظیم شوند.^۱

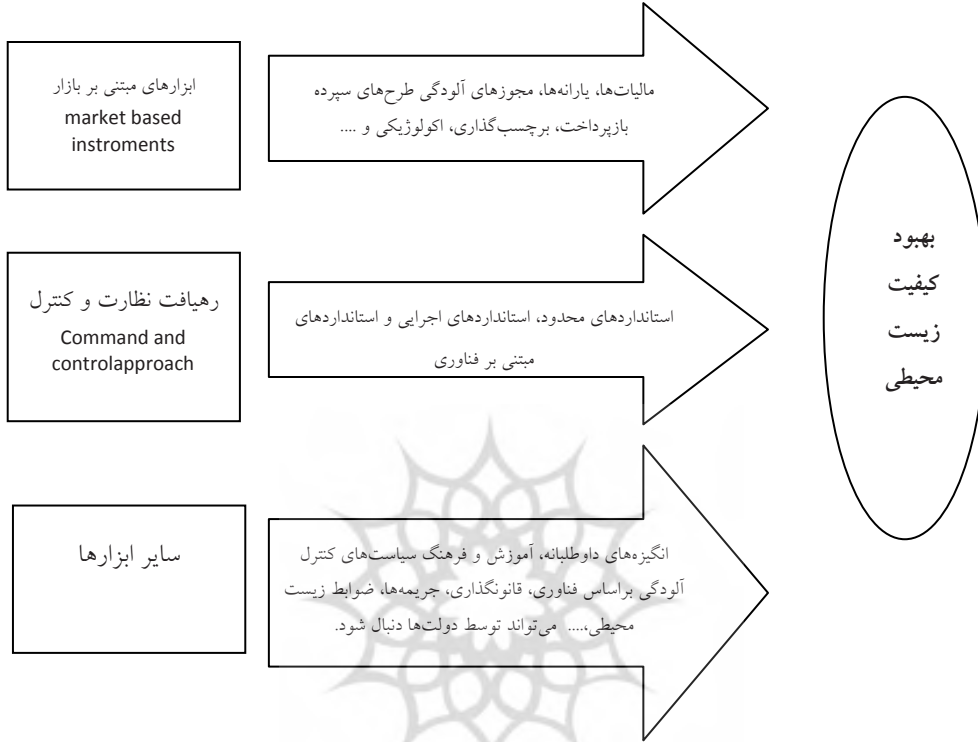
بند دوم: هوا

آلودگی هوا به مفهوم وجود یک یا چند آلوده کننده مانند گرد و غبار، فیوم، گازها میست، دود و بخارات در هوای آزاد است که برای زندگی انسان، گیاه یا حیوانات، خطرناک و برای اموال مضر باشند و یا به طور غیرقابل تحمل مانع استفاده راحت از زندگی و اموال گردند. از میان انواع آلاینده‌های هوا شامل گازهای شیمیایی سمی که غالباً حاصل واکنش‌های سوختن هستند، اوزن که وجودش در لایه‌های پایینی هوا تاثیرات خطرناکی بر سلامتی جانداران دارد، گازهای حاصل از سوختن دی اکسید گوگرد، (SO_2) متواکسید کربن (CO)، اکسید ازت، نیتراکس (NO_x) هیروکربن‌ها (CH) ذرات معلق (SPM) سرب، اکسیدان‌های فتوشیمیایی که هر کدام اثرات مضر بر روی انسان می‌گذارد.^(۲، ۳)

۱. احمدیان، مجید و همکاران، اثر تخریب محیط زیست بر رشد اقتصادی (شواهدی از ۲۲ کشور در حال توسعه) فصلنامه علمی پژوهشی، پژوهش‌های رشد و توسعه اقتصادی، سال هفتم، شماره ۲۷، تابستان ۱۳۹۶، صص ۱۹ تا ۲۰.
۲. سلاطین، پروانه، اسلامبولجی، سحر، تاثیر کیفیت محیط‌زیست بر اقتصاد سلامت در گروه کشورهای منتخب، علوم و تکنولوژی محیط زیست، دوره هجدهم، شماره یک، بهار ۱۳۹۵، صص ۱۰۹ تا ۱۱۰.
۳. پهلوانی، مصیب، بررسی تاثیر توسعه تجارت و رشد اقتصادی بر کیفیت محیط‌زیست در ایران، تحقیقات اقتصادی دوره ۴۹، شماره ۲ پاییز ۱۳۹۳، صص ۴۶۴ تا ۴۶۶.

بند سوم: الزامات دولتی

تجارت

نمودار ۳- تجارت و محیط زیست

نمودار ۴

بند چهارم: نظریه پناهگاه یا لنگرگاه آلودگی

قوانین زیست‌محیطی کمتر می‌توانند به محیط‌زیست آسیب برسانند در واقع آلودگی سنگین و شدید به سمت کشورهای با قوانین ضعیف‌تر حرکت می‌کند اقتصاددانان این مورد را نظریه پناهگاه یا لنگرگاه آلودگی می‌نامند. این نظریه اشاره به کشورهایی که چندملیتی دارند که فعالیت‌های با آلودگی بالا را خواستار می‌باشند و در بین کشورها جابجا می‌شوند و به کشورهایی می‌روند که استانداردهای زیست‌محیطی پایینی را دارا می‌باشند این نظریه همچنین بیان می‌کند که استانداردهای زیست‌محیطی پایین یک منبع سودمند رقابتی است و سبب ایجاد الگوهای تجارتي و حرکت در آنها می‌گردد. نظریه پناهگاه یا لنگرگاه آلودگی اساساً یک تئوری است که بیان می‌کند که کشورهای با قوانین زیست‌محیطی بالا، صنایع آلوده کننده را از دست خواهند داد و کشورهای فقیر آنها را در برمی‌گیرند و در نتیجه افزایش آلودگی، رشد اقتصادی افزایش می‌یابد.^۱

بند پنجم: درجه باز بودن

افزایش درجه باز بودن می‌تواند باعث توسعه یک کشور در حال توسعه شود. زیرا هر چه اقتصاد کشوری در ارتباط با سایر کشورها پویاتر عمل نماید ضمن افزایش مبالغه اقتصادی، از کسب فناوری و خلاقیت سایر کشورها بهره‌مند گردیده و با افزایش بازدهی موجبات افزایش انگیزه و عامل تحرک برای سرمایه‌گذاری را فراهم می‌نماید و زمینه توسعه مالی و تولیدی فراهم می‌شود. به طوری که آزادسازی با کاهش محدودیت‌ها و حذف نسبی تعرفه‌ها، موانع تجاری را به حداقل می‌رساند و زمینه ادغام اقتصادی را فراهم می‌آورد. به علاوه آزادسازی مالی می‌تواند مولفه‌ها و شاخص‌های اقتصادی در عرصه بین‌المللی را تحت تاثیر قرار دهد و مسیر مناسبی را در جهت کسب منافع اقتصادی به روی کشورها باز نماید و رشد اقتصادی آن کشورها را افزایش دهد، زیرا در این حالت مزیت نسبی کشورها در کالاهای مختلف به طور طبیعی مشخص شده و بر این

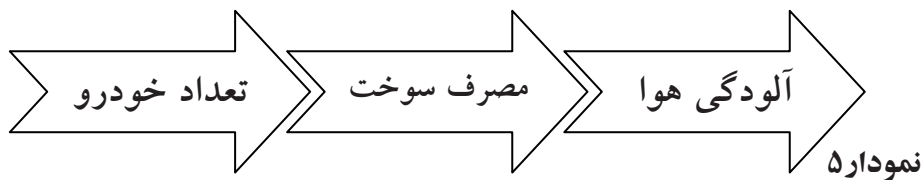
۱. احمدیان، مجید و همکاران، همان منبع، ص ۱۹.

اساس تجارت بین آنان صورت می‌گیرد و این پرمفعت‌ترین شیوه است.^۱ بنابراین می‌توان بیان کرد رابطه رشد اقتصادی و درجه باز بودن می‌تواند مثبت باشد.

بند ششم: مصرف سوخت فسیلی (حمل و نقل و ...)

تعداد خودرو

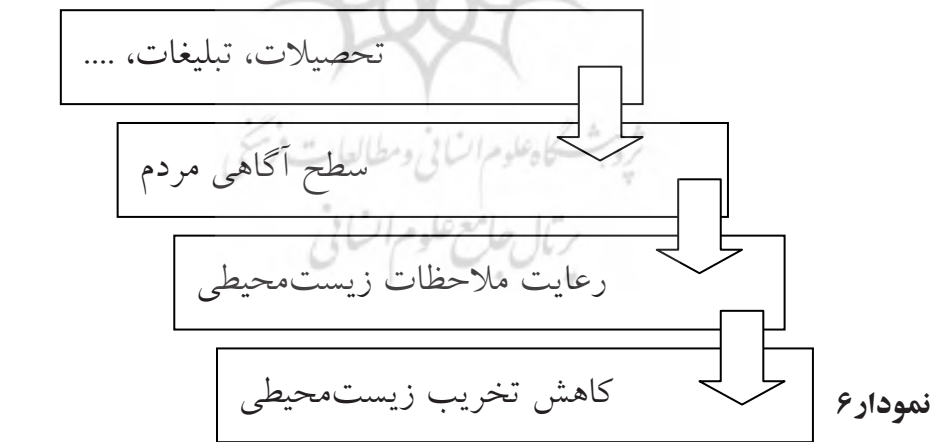

رشد اقتصادی هدف اصلی بسیاری از سیاست‌های اقتصادی و دولت‌ها است. با این حال، رشد اقتصادی سریع باعث ایجاد زیان‌های جدی به محیط‌زیست (به دلیل استفاده فزاینده از منابع طبیعی) می‌شود. از این رو، یک تضاد بالقوه بین سیاست‌های رشد اقتصادی و وضعیت محیط‌زیست وجود دارد، بنابراین، مخاطرات زیست‌محیطی ناشی از فعالیت‌های اقتصادی به سبک موضوع بحث برانگیز تبدیل شده است. از نظر بسیاری از دانشمندان علوم اجتماعی و علوم طبیعی، سطوح بالاتری از فعالیت اقتصادی (تولید یا مصرف) نیازمند انرژی و مواد اولیه بیشتری است و در نتیجه مقادیر بیشتری از مواد زائد فرعی ایجاد می‌شود. استخراج روبه افزایش منابع طبیعی تجمع مواد زائد و تمرکز آلاینده‌ها از ظرفیت تحمل زیست کره بالاتر رفته و منجر به تخریب محیط‌زیست می‌شود و با وجود افزایش سطح درآمد شاهد کاهش رفاه انسان‌ها خواهیم بود. علاوه بر این، تخریب منابع طبیعی در نهایت فعالیت اقتصادی را با خطر مواجه می‌کند. لذا هدف اصلی این بخش بررسی اثر رشد اقتصادی و مصرف انرژی بر آلودگی محیط‌زیست است. گاز طبیعی یکی از منابع مهم انرژی در قرن ۲۱ است که پیش‌بینی می‌شود با رشد فزاینده تقاضای آن تا سال ۲۰۳۰ یکی از مهمترین تامین‌کننده انرژی جهان باشد. گاز طبیعی در دو بخش مصارف نهایی و بخش انرژی مورد استفاده قرار می‌گیرد. گاز طبیعی خود به دو روش مصارف نهایی و غیرانرژی تقسیم می‌شود. در مصارف نهایی انرژی از گاز طبیعی برای تامین انرژی موردنیاز زیر بخش‌های خانگی، تجاری، عمومی، صنعت، حمل و نقل، کشاورزی و سوخت پتروشیمی می‌شود. مصرف گاز طبیعی به

۱. طیبی و همکاران، ۱۳۹۰، ۴۰ به نقل از احمدیان، مجید، همکاران منبع قبلی، ص ۲۰.

عنوان خوراک پتروشیمی از جمله مصارف غیرانرژی است. مصارف بخش انرژی گاز طبیعی شامل سوخت پالایشگاه گاز نفت و ایستگاه‌های تقویت، توربین و دیزل ژنراتورهای موجود در مسیر خط لوله و گاز مصرفی است.^۱ از مهمترین منابع آلوده کننده گاز طبیعی می‌توان به جامدات، آب، روغن کمپرسور، گازهای سنگین، سولفید هیدروژن، هیدروژن، منواکسید و دی اکسید کربن اشاره کرد. در اثر احتراق گاز طبیعی با توجه به کیفیت و ترکیب درصد اجزای سوخت، آلاینده‌های مختلفی انتشار می‌یابد. لذا می‌توان در صنعت برق، اصلاح و ارتقای تکنولوژی نیروگاه‌های تولید برق به منظور افزایش کارایی فنی و اقتصادی آنها و نیز به منظور کاهش میزان انتشار گازهای آلاینده (از جمله دی اکسید کربن) و استفاده از انرژی‌های تجدیدپذیر با آلودگی کمتر، ضروری است. به عنوان مثال، می‌توان انرژی برق بادی را جایگزین انرژی برق تولیدی از نیروگاه سوخت فسیلی کرد که موجب کاهش انتشار گازهای گلخانه‌ای می‌شود. با توجه به نتایج به دست آمده، مصرف انرژی فسیلی (کل فرآورده‌های نفتی) از عوامل موثر بر آلودگی محیط-زیست است، از این رو، می‌توان سیاست کاهش مصرف انرژی فسیلی را به عنوان راهکار کاهش آلودگی پیشنهاد کرد.^۲

بند هفتم: سطح آگاهی مردم

۱. برهمندزاده و قهرودی، ۱۳۹۳، به نقل از مسعود نونزاد و آناهیتا روزی طلب، اثر رشد اقتصادی و مصرف انرژی بر آلودگی محیط زیست: مطالعه موردی ایران، فصلنامه اقتصاد محیط زیست و منابع طبیعی، سال دوم، شماره ۳۵، بهار ۱۳۹۶، ص ۱۱۰.

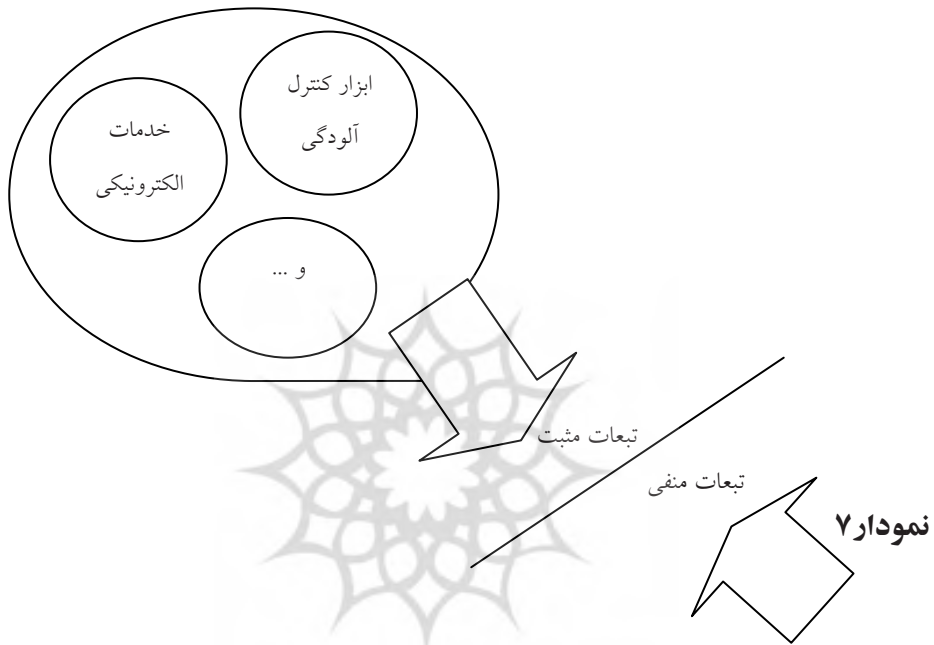
۲. نونزاد، مسعود و درزی طلب، آناهیتا، منبع قبلی، صص ۱۰۰ تا ۱۲۱.

بدون شک پرداختن به مقوله محیط‌زیست و کنترل مخاطرات آن نیازمند مطالعات و بررسی‌های مقتضی در تمامی حوزه‌هاست. در این رابطه کشورها حسب شرایط خود سرمایه‌گذاری‌های قابل توجهی را انجام می‌دهند. حجم فعالیت‌های تحقیق و توسعه زیست‌محیطی (مثلاً در قالب سرمایه‌گذاری و یا مخارج صورت گرفته در این حوزه) می‌تواند یکی از متغیرهای توضیحی در این حوزه باشد. نقش تشکلهای به عنوان یک ابزار سازمان یافته مشارکت‌های عمومی در اتخاذ تصمیمات محیط‌زیست بدون آگاهی از حقوق محیط‌زیست فراهم نمی‌گردد. در آن صورت آنها می‌توانند به گونه‌ای موثرتر از حقوق مردم آگاهی یافته و در اظهارنظر مشارکت کنند. بنابراین برقراری دوره‌های آموزشی به رشد آگاهی ما از حقوق خودمان کمک می‌کند و می‌توان مطالبات ما را از جهت حفاظت محیط‌زیست اطراف ما بالا برد و دولت را به پیروی از خواسته‌های قانونی ما مجاب نماید. یکی از وظایف سازمان‌های مردم‌نهاد مطابق با دستور کار ۲۱ و برنامه چهارم توسعه نظارت بر فعالیت‌های توسعه‌ای سازمان‌های دولتی و بخش خصوصی می‌باشد. برای انجام این وظیفه خطیر سازمان‌های مردم‌نهاد نیازمند کسب دانش و مهارت‌های لازم هستند. گنجاندن موضوع حقوق محیط‌زیست در فعالیت‌های سازمان‌های مردم‌نهاد. آشنایی با مبانی قانونی و قوانین ملی و بین‌المللی در مورد محیط‌زیست یکی از دانش‌ها و مهارت‌های لازم می‌باشد. در حال حاضر تشکلهای به اندازه کافی با مفاهیم حقوقی محیط‌زیست آشنا نیستند و ضرورت آموزش عمومی و تخصصی با این حقوق بخوبی احساس می‌شود. محیط‌زیست بستر زندگی انسان و فعالیت‌های اجتماعی و اقتصادی اوست. به بیان دیگر نابودی این بستر نتیجه‌ای جز فقر، بیماری و توسعه نیافتگی برای انسان نخواهد داشت. حفاظت از محیط‌زیست و تحقق توسعه پایدار بدون پشتوانه قانونی امکان‌پذیر نیست و در حقیقت با همین رویکرد است که کمیته حقوق محیط‌زیست ساختار تشکلهای می‌تواند ایفاگر نقش سودمند و اثربخشی در جامعه امروز ایران باشد.

آموزش حقوق محیط‌زیست توسط سازمان‌های مردم‌نهاد به مردم و حساس‌سازی آنها که منجر به همکاری و مشارکت مردم در حل بحران‌های زیست‌محیطی، حفاظت از محیط‌زیست و تحقق توسعه پایدار می‌گردد.

• همکاری و همیاری در اجرای قوانین توسط سازمان‌های مردم‌نهاد

- تشکیل سازمان‌های مردم نهاد تخصصی حقوق محیط‌زیست با عضویت متخصصین حقوقی
- تعیین حقوق و قوانین محیط‌زیست توسط سازمان‌های مردم نهاد تخصصی با شناسایی قوانین موردنیاز برای به روز نمودن قوانین.^۱

امروزه از فناوری‌های مختلف به منظور ایجاد آسایش بیشتر و صرفه‌جویی در هزینه‌ها به خصوص در مصرف منابع انرژی بهره‌های فراوان برده می‌شود. نانو تکنولوژی علم ساختمان اتم به اتم مواد جدید با خواص موردنظر است که هنوز در آغاز راه خود در جهان قرار دارد و آینده بسیار روشنی برای آن پیش‌بینی می‌شود. این علم با کنترل مواد در مقیاس مولکولی، گشایش اسرار طبیعت در تمام عرصه‌ها را نوید می‌دهد. از جمله دست‌آوردهای فراوان این فناوری، کاربرد آن در تولید، انتقال، مصرف و ذخیره‌سازی انرژی با کارایی بالا و کاهش آلودگی‌های زیست محیطی است که تحول شگرفی را در این زمینه ایجاد می‌کند. استفاده از فناوری نانو جهت تهیه مصالح

۱. گل محمدی، ساره، یوسفی، آرش، نقش و مشارکت سازمان‌های مردم نهاد در توسعه حقوق محیط‌زیست، (کجا، کی)

مناسب و با ویژگی‌های موردنظر در بخش‌های مختلف ساختمان، برای کاهش مصرف انرژی به صورت مستقیم و غیرمستقیم نقش به‌سزایی خواهد داشت. امروزه با بهره‌گیری از این فناوری می‌توان مفهوم معماری هماهنگ و همساز با طبیعت را گسترش داد. لذا با استفاده از نانو تکنولوژی در بهینه‌سازی مصرف انرژی ساختمان‌ها پاکسازی هوای فضاها، مسکونی و همچنین دستیابی به مصالح تجدیدپذیر که ضمن مقاومت بالا حداقل آسیب را به محیط‌زیست وارد می‌کند استفاده کرد.^۱

بخش چهارم: مهمترین چالش‌های زیست‌محیطی کشور

بند اول: نارسایی‌های موجود در فرایند توسعه

مهمترین مشکلات و چالش‌های زیست‌محیطی کشور ایران مسئله توسعه و عدم تطبیق مسائل با محیط‌زیست است. متأسفانه این تعارضی است که در کشورهای در حال توسعه وجود دارد و چون با شتاب بیشتری به سمت توسعه پیش می‌روند طبیعتاً ضایعات زیادی هم خواهند داشت. یکی از بزرگترین قربانیان این توسعه محیط‌زیست است و کشور ما هم جدا از این مقوله نیست. هماهنگی برنامه‌های توسعه با ضوابط زیست‌محیطی یک مفهوم کلی است که در اصل ۵۰ قانون اساسی مورد توجه قرار گرفته است. در اصل ۵۰ گفته شده است که برنامه‌های توسعه اجرا شود (اما مسائل محیط‌زیست هم رعایت شود و اگر جایی هم تمارض پیدا شد اولویت با محیط‌زیست است. این یک دیدگاه است اما باز هم وقتی به مراحل اجرایی می‌رسیم با چالش مواجه هستیم که یکی از مهمترین علل آن عدم آگاه‌سازی و بسترسازی است. تا زمانی که تنویر افکار عمومی تحقق نیابد و مسئله محیط‌زیست نهادینه نشود ما همچنان با مشکل مواجه خواهیم بود. تنویر افکار عمومی فقط به معنای حرکت در بین آحاد جامعه نیست، ما در بین مقامات مسئول کشور هم با مشکل مواجه هستیم. حالا آگاه‌سازی دست اندرکاران و کسانی که در مسیر توسعه حرکت می‌کنند یک موضوع است اما مهمتر از آن ایجاد اعتقاد و پذیرش از طرف آنهاست. گاهی وقت‌ها برخی مسئولان نسبت به اتفاقی که در شرف وقوع است آگاه هستند ولی نمی‌خواهند حقیقت را بپذیرند

۱. محمودی، مهناز و همکاران، بررسی نقش فناوری نانو در کاهش آلودگی‌های زیست‌محیطی صنعت ساختمان، علوم و تکنولوژی محیط‌زیست، دوره دهم، شماره سوم، پاییز ۱۳۸۷، ص ۶۱.

و این چنین است که می‌بینیم بهره‌برداری از جنگل‌ها ادامه می‌یابد یا برنامه‌های توسعه‌ای در پارک‌های ملی با شدت بیشتری اجرا می‌شود.^۱

بند دوم: نارسایی ناشی از نقش دولت

با توجه به حجم قابل توجه دولت در اقتصاد و متعاقب آن سهم قابل توجه آن در تولید آلاینده‌گی و همزمان در اختیار داشتن تولی سازمان حفاظت محیط‌زیست به نظر می‌رسد در حوزه آلودگی محیط‌زیست عاملیت و نظارت کار در یکجا متمرکز شده است و این موضوع مشکلاتی را به همراه دارد و این پدیده ناشی از یک مشکل ساختاری است. لذا سازماندهی به مقوله محیط‌زیست بدون توجه به نقش دولت امکان‌پذیر نیست.

نتیجه‌گیری

هدف اصلی مقاله این بوده که اثر حقوق و اقتصاد در کاهش آلودگی چه تأثیری دارد. که براساس قوانین اساسی هر فرد ایرانی در حفظ و نگهداری محیط‌زیست مسئول است و هیچ‌کس حق سوء استفاده از محیط‌زیست را ندارد و همچنین این تحقیق بیان می‌دارد که رشد اقتصادی باعث افزایش میزان آلودگی محیط‌زیست می‌شود. مخصوصاً در کشورهای در حال توسعه که بناء بر اقتصاد گذاشتن و براساس منحنی کوزنتس همگام با رشد اقتصادی میزان آلودگی منتشر شده افزایش یافته و در طول زمان به نقطه‌ی اوج خود رسیده سرانه آلودگی کاهش می‌یابد لذا با توجه به این که کشور ایران در مراحل ابتدایی رشد اقتصادی قرار دارد باید به گونه‌ای عمل نماید که فرایند رشد اقتصادی را با هزینه کمتری طی نماید. نهایتاً پیشنهادات نویسنده به شرح زیر است:

۱. همکاری زیست‌محیطی و فعالیت‌های بین‌المللی و عضویت در چند کنوانسیون؛
۲. طرح بازیافت زباله و تدوین ضوابط دفن بهداشتی؛
۳. اخذ استانداردهای بین‌المللی ایزو در برخی فعالیت‌های دولتی همچون پالایشگاه‌ها و مجتمع‌های بزرگ پتروشیمی؛

۱. بی‌تا، همایش حقوق محیط‌زیست در خرداد ۱۳۸۸

۴. جلوگیری از آلودگی هوا از طریق وضع برخی مجازات‌ها برای وسایل نقلیه موتوری، کارخانجات، نیروگاه‌ها، منابع تجاری، خانگی و متفرقه؛
۵. واگذاری خودروهای فرسوده و خارج از رده دستگاه‌های دولتی؛
۶. کنترل وسایل نقلیه از طریق معاینه فنی؛
۷. ایجاد فناوری پاک و تشویق صنایع به بکارگیری این فناوری‌ها؛
۸. استفاده از انرژی نیروگاه‌های برق آبی، باد و هیدروژن، خورشیدی و زمین گرمایی به عنوان جایگزین مناسبی برای انرژی‌های فسیلی؛
۹. تعیین ضوابط و معیارهایی برای استقرار صنایع (مثل تعیین فاصله صنایع تا شهر)؛
۱۰. استفاده از خدمات فناوری اطلاعات و ارتباطات برای نمونه دور کاری، خرید اینترنتی، ...

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

منابع و مآخذ

الف) کتاب

۱. بابائی مهر، علی، قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران در نظم حقوق کنونی، جلد یک، انتشارات دانشگاه آزاد واحد چالوس، چاپ اول، پاییز ۱۳۹۳.

۲. ساعد وکیل، امیر، عسکری، پوریا، قانون اساسی در نظم حقوقی کنونی، انتشارات مجد، چاپ هفتم، ۱۳۹۴، ص ۱۷۸.

ب) مقالات

۱. احمدیان، مجید، عبدلی، قهرمان، جیل عاملی، فرخنده شعبانخواه، محمود، خراسانی، سیدعادل، اثر تخریب محیطزیست بر رشد اقتصادی (شواهدی از ۲۲ کشور در حال توسعه)، فصلنامه علمی پژوهشی پژوهش‌های رشد و توسعه اقتصادی، سال هفتم، شماره ۲۷، تابستان ۱۳۹۶.

۲. برهمند زاده، دانیال، رضایی قهرودی، زهرا، بررسی‌های فرآورده نفتی و گاز در بخش مختلف طی سال‌های ۱۳۹۱-۱۳۸۰ نشریه آمار، شماره ۷، ۱۳۹۳.

۳. پهلوانی، مصیب، دهباشی، مهدیه، مرادی، ابراهیم، بررسی تاثیر توسعه تجارت و رشد اقتصادی بر کیفیت محیطزیست در ایران. تحقیقات اقتصادی، دوره ۴۹، شماره ۳، پاییز ۱۳۹۳.

۴. جهانگرد، اسفندیار، محیطزیست و برنامه‌های توسعه در ایران، فصلنامه اقتصاد محیطزیست و منابع طبیعی سال اول، شماره ۲، زمستان ۱۳۹۵.

۵. سلاطین، پروانه، اسلامبولچی، سحر، تاثیر کیفیت محیطزیست بر اقتصاد سلامت در گروه کشورهای منتخب علوم و تکنولوژی محیطزیست، دوره ۱۸ شماره یک، بهار ۱۳۹۵.

۶. گل محمدی، ساره، یوسفی، آرش، نقش و مشارکت سازمان‌های مردم نهاد در توسعه حقوق محیطزیست، فصلنامه داخلی، انجمن حفظ محیط کوهستان، شماره ۱۴، بهار و تابستان ۱۳۸۸.

۷. لشکری‌زاده، مریم، اسحققی، مریم، بررسی اثر نانوتکنولوژی بر محیطزیست، علوم و تکنولوژی محیطزیست، دوره ۱۸، شماره یک، بهار ۱۳۹۵.

۸. محمودی، مهناز، بهبودی، محمدهادی، صدیق ضیابری، سیده حدیثه، بررسی نقش فناوری نانو در کاهش آلودگی‌های زیست محیطی صنعت ساختمان، علوم تکنولوژی محیط‌زیست، دوره دهم، شماره سوم، پاییز ۱۳۸۷

۹. مشجری، هوشنگ، استادی، حسین، کاوسی، نبی‌الله، نقش تجارت بین‌الملل بر کیفیت محیط‌زیست، مطالعه موردی: کشورهای منتخب حوزه خلیج فارس، دو فصلنامه علمی تخصصی اقتصاد و توسعه و برنامه‌ریزی، سال دوم، شماره اول، بهار و تابستان ۱۳۹۲.

۱۰. مشهدی، علی، دولت و محیط‌زیست: از رویکردهای بدون دولت تا رویکردهای مشارکتی، فصلنامه دولت پژوهشی، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی سال دوم، شماره ۸

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

